

Η συνθήκη των Βερσαλλιών και η συμφωνία της 12^{ης} Ιουλίου 2015

Γράφει η: Αιμιλία Σαλβάνου

Πρόσφατα, και όχι μόνο από τον Γιάννη Βαρουφάκη, η συμφωνία που επιβλήθηκε στην Ελλάδα στις 12 Ιουλίου χαρακτηρίστηκε ως Συνθήκη των Βερσαλλιών. Γιατί, και τι σχέση έχει με το σήμερα μια συνθήκη που υπογράφηκε πριν από έναν αιώνα; Και γιατί οι αναφορές περιλαμβάνουν τον Keynes, του οποίου το όνομα προβάλλεται ως το ιστορικό αντίβαρο των πολιτικών λιτότητας;

Πρόκειται για τη συνθήκη με την οποία τερματίστηκε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1919) και με βάση την οποία οι νικήτριες δυνάμεις της εποχής (Ηνωμένες Πολιτείες, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και άλλα συμμαχικά κράτη) επέβαλαν βαρείς όρους στη νικημένη Γερμανία, οι οποίοι θα οδηγούσαν στη συστηματική της αποδυνάμωση σε εδαφικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο. Η επιδίωξη της ουσιαστικής καταστροφής της Γερμανίας και η εμπρόθετη υπονόμευση της δυνατότητάς της να ορθοποδήσει στα χρόνια που θα ακολουθούσαν δεν ήταν ούτε η μοναδική ούτε η αυτονόητη επιλογή στις διαπραγματεύσεις. Αντίθετα, υπήρχαν φωνές που υποστήριζαν μια μετριοπαθέστερη στάση απέναντι στη Γερμανία (που θεωρήθηκε υπόλογη για το σύνολο των καταστροφών που προκάλεσε όχι μόνο ο δικός της στρατός αλλά και αυτός των συμμάχων της), προσβλέποντας περισσότερο στο όραμα ενός μεταπολεμικού κόσμου, όπως αυτός που είχε περιγράψει ο πρόεδρος των ΗΠΑ Γούντροου Γούιλσον στο Κογκρέσο, στην ομιλία του για τις αρχές πάνω στις οποίες θα έπρεπε να στηρίζεται η ειρήνη που θα ακολουθούσε τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Τελικά πάντως το σχέδιο που προκρίθηκε ήταν η επιβολή τιμωρητικών όρων στη Γερμανία, επιλογή που υπάκουε περισσότερο στη βούληση των στρατιωτικών για δικαίωση του παρελθόντος παρά των πολιτικών που είχαν το βλέμμα στραμμένο στη διάδοχη κατάσταση.

Μέλος της διαπραγματευτικής ομάδας της Μεγάλης Βρετανίας ήταν ο John Maynard Keynes, οικονομολόγος της τελευταίας γενιάς που η ενασχόληση με τα οικονομικά δεν ήταν επιλογή εξαρχής, αλλά η κατάληξη σπουδών στη Φιλοσοφία και τα Μαθηματικά. Πράγματι, ο Keynes, γεννημένος το 1883 στη βικτοριανή Μεγάλη Βρετανία, σπούδασε στο Καίμπριτζ Φιλοσοφία και Μαθηματικά, για να μετακομίσει αργότερα στο Λονδίνο όπου παρακολούθησε σεμινάρια Οικονομικών, προκειμένου να ενταχθεί στις τάξεις των κρατικών υπαλλήλων. Ήδη από το οικογενειακό του περιβάλλον είχε έρθει σε επαφή με συζητήσεις

που αφορούσαν τον φιλελευθερισμό και τον προβληματισμό για την ανάγκη σχετικής κρατικής ρύθμισης της αγοράς, αφού το προηγούμενο μοντέλο είχε ήδη αρχίσει να παρουσιάζει προβλήματα. Έτσι, όταν πήγε στο Λονδίνο, πολύ γρήγορα βρέθηκε στον πυρήνα της παρέας διανοουμένων και καλλιτεχνών που αργότερα ονομάστηκε «κύκλος του Μπλούμσπερι». Ανάμεσά τους ο E.M. Forster, ο Lytton Strachey αλλά και η Virginia Woolf, η Vanessa Bell και κριτικοί τέχνης όπως οι Clive Bell και Roger Fry. Ο κύκλος αυτός, που θεωρούσε ότι το υψηλότερο νόημα της ζωής βρίσκεται στη φιλία, στην τέχνη και την αναζήτηση της γνώσης, μέσα από την καθημερινή του πρακτική αμφισβητούσε έμπρακτα ως υποκριτικές τις αξίες της βικτοριανής Αγγλίας που είχε αρχίσει ούτως ή άλλως να παρακμάζει. Από αυτό το περιβάλλον ξεκίνησε ο Keynes όταν έδωσε εξετάσεις στα οικονομικά και διορίστηκε κρατικός υπάλληλος της Μεγάλης Βρετανίας στην Ινδία, όπου είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί συστηματικά με το οικονομικό της σύστημα. Ωστόσο γρήγορα επέστρεψε στην Αγγλία, όπου δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ και αργότερα στο King's College. Η ακαδημαϊκή του καριέρα τελείωσε όταν ξεκίνησε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και του ζητήθηκε να συνδράμει στην επίλυση των δημοσιονομικών προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία με βάση την εμπειρία που είχε αποκτήσει στην Ινδία. Έτσι λοιπόν από το 1915 εντάσσεται στο Υπουργείο Οικονομικών και από τη θέση αυτή συνοδεύει τη διαπραγματευτική ομάδα της Αγγλίας στις συζητήσεις που κατέληξαν στη Συνθήκη των Βερσαλλιών.

Ο Keynes δεν έμεινε ως το τέλος των διαπραγματεύσεων. Παραιτήθηκε όταν διαπίστωσε ότι δεν θα μπορούσε να επηρεάσει ως μέλος της ομάδας την εξέλιξή τους, που θεωρούσε ότι θα ήταν καταστροφική για τη μεταπολεμική κατάσταση στην Ευρώπη. Θεωρούσε δηλαδή ότι ενώ δεν προκρίθηκε η λύση της ολοκληρωτικής καταστροφής της Γερμανίας μέσω της επιβολής μιας «καρχηδόνας ειρήνης», από την άλλη, οι όροι που της επιβλήθηκαν ήταν συνταγή για αποτυχία και για νέα προβλήματα όχι μόνο στη Γερμανία αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Έχοντας από νωρίς ξεπεράσει τα όρια του στενά εθνικού προσδιορισμού ώστε να μπορεί να βλέπει την ενότητα και την αλληλεξάρτηση σε όλη την Ευρώπη, ήταν πεπεισμένος ότι η συστηματική αποδυνάμωση ενός κράτους τους θα είχε μοιραίες και σωρευτικές συνέπειες στα υπόλοιπα, διαταράσσοντας το σύστημα ισορροπίας. Για τον λόγο αυτό, ενόσω ακόμη διεζάγονταν οι διαπραγματεύσεις, επιδόθηκε στη συγγραφή της πρώτης του μονογραφίας με τίτλο *Economic Consequences of the Peace* (1919). Γράφοντας το βιβλίο αυτό απέβλεπε στο να επηρεάσει κατά το δυνατόν τις εξελίξεις της διαπραγματεύσεως. Χρησιμοποίησε εκτεταμένα γνώσεις που είχε συγκεντρώσει κατά την περίοδο που συμμετείχε

σε αυτές, και προκάλεσε τη δυσαρέσκεια αρκετών από τους πολιτικούς της εποχής, κυρίως δε μέσα στη χώρα του. Ήδη από την αρχή του βιβλίου ξεκαθαρίζει ότι η Ευρώπη (και δεν συμπεριλαμβάνει την Αγγλία σε αυτήν) είναι μια γεωγραφική, αλλά και οικονομική και πολιτική ενότητα, με συνέπεια η αποσταθεροποίηση που επιβάλλεται στη Γερμανία να επηρεάσει άμεσα όχι μόνο την ίδια και τους συμμάχους της αλλά και χώρες όπως η Ιταλία και η Γαλλία. Με άλλα λόγια, θεωρεί ότι επιμένοντας σε τόσο σκληρούς όρους η Γαλλία και η Ιταλία απεργάζονται και τη δική τους καταστροφή μαζί με αυτήν της Γερμανίας.

Το επιχείρημα του Keynes έχει δύο σκέλη. Το ένα έχει περισσότερο ηθικό υπόβαθρο, και συνοψίζεται στο ότι οι εμπλεκόμενοι στον πόλεμο είχαν συμφωνήσει την ανακωχή και τον τερματισμό του πάνω στα 14 σημεία του Γουίλσον, τα οποία όμως η συνθήκη καταφανώς καταστρατηγούσε (ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τον τιμωρητικό χαρακτήρα των όρων της). Αλλά η ένταση δεν ήταν μόνο ηθική – αφορούσε κυρίως το κατά πόσο οι όροι της συνθήκης ήταν ρεαλιστικοί, στο αν η Γερμανία θα μπορούσε ποτέ να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και στο τι θα σήμαινε η εφαρμογή των όρων για την αντοχή και τη βιωσιμότητα της μεταπολεμικής ειρήνης. Υποστήριζε, με άλλα λόγια, ότι η ίδια η συνθήκη υπονόμει μεσοπρόθεσμα την ειρήνη στο όνομα της οποίας θεωρητικά υπογραφόταν. Κεντρικό του επιχείρημα ήταν ότι στην Ευρώπη θεωρούνταν δεδομένο ένα ορισμένο επίπεδο ευμάρειας που απέρρευε από τις καπιταλιστικές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί προπολεμικά, από το σύστημα δηλαδή εκβιομηχάνισης και τις εμπορικές συναλλαγές, στη βάση των οποίων ήταν η εκμετάλλευση των αποικιών. Η δυναμική του κόσμου αυτού όμως είχε παρέλθει ανεπιστρεπτί και μαζί και οι όροι που θα καθιστούσαν εφικτή την προηγούμενη ευμάρεια. Η καταστροφή σε μεγάλο βαθμό της αγροτικής παραγωγής στο όνομα της εκβιομηχάνισης, το ότι οι οικονομίες της Ευρώπης στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές ειδών διατροφής, ο έλεγχος που είχε επιβληθεί στις μεταναστεύσεις και ο αποκλεισμός της Γερμανίας, σε συνδυασμό με τις βαριές αποζημιώσεις που καλούνταν να πληρώσει, ήταν μαθηματικά βέβαιο ότι θα οδηγούσαν σε πληθωρισμό, σε φτωχοποίηση και πείνα μεγάλα τμήματα του ευρωπαϊκού πληθυσμού – «και οι άνθρωποι δεν θα πέθαιναν πάντα σιωπηλά» σημείωνε ο Keynes. Αυτό λοιπόν που διαφαινόταν στον ορίζοντα ήταν η μεσοπρόθεσμη αποσταθεροποίηση του συστήματος, με πρώτη τη Γερμανία να ζητά να αναστρέψει τους ταπεινωτικούς όρους τους οποίους είχε υποχρεωθεί να υπογράψει.

Η πραγματεία του δεν έκλεινε με την απαισιόδοξη πρόβλεψη αλλά πρότεινε και τις διόδους που θα επέτρεπαν να ξεπεραστεί – δίοδοι που συνοψίζονταν στην αναθεώρηση της Συνθήκης

με τρόπο που να μην υπονομεύει τη λειτουργία της Κοινωνίας των Εθνών και να μην είναι τιμωρητική για τη Γερμανία, προβλέποντας την ανάλογη ελάφρυνση των πολεμικών αποζημιώσεων που καλείτο να πληρώσει, την αντίστοιχη ρύθμιση των χρεών μεταξύ των συμμάχων, τη σύναψη ενός εξωτερικού δανείου από τις Η.Π.Α. για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών της Ευρώπης, που είχε κατεξοχήν πληγεί από τον πόλεμο, και την αποκατάσταση της σχέσης της Κεντρικής Ευρώπης με τη Ρωσία, ώστε να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες σε σιτηρά. Αν και το βιβλίο του Keynes γνώρισε επιτυχία τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αγγλία, δεν κατόρθωσε να επηρεάσει τους όρους της συνθήκης, με αποτέλεσμα μεταξύ των άλλων την εύθραυστη μεσοπολεμική ειρήνη, την άνοδο του φασισμού και τη γρήγορη μετάβαση στον νέο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αν για κάτι έχει ενδιαφέρον η ιστορία αυτή σήμερα είναι ο λόγος για τον οποίο ο Keynes ενδιαφερόταν για την αποτροπή της επιβολής όρων που δεν θα μπορούσε να εξυπηρετήσει η Γερμανία. Περισσότερο από μια ηθική αντιμετώπιση του ζητήματος, φαίνεται ότι αυτό που τον απασχολούσε ήταν η επιβίωση του καπιταλιστικού συστήματος, τη στιγμή ακριβώς που ο πόλεμος είχε δημιουργήσει ρωγμές που καθιστούσαν τις προηγούμενες συμβάσεις πάνω στις οποίες στηριζόταν ο καπιταλισμός έωλες. Γιατί θα έπρεπε να αποταμιεύουν οι πλούσιοι και γιατί να προσφέρουν την υπεραξία της εργασίας τους οι εργάτες, όταν η συσσώρευση του πλούτου δεν οδηγούσε σε κάποιου είδους πρόοδο αλλά στον πόλεμο; Το διακύβευμα συνεπώς, περισσότερο από το να μπορέσει να ορθοποδήσει η Γερμανία, ήταν να μπορέσει να αποκαταστήσει η Ευρώπη τις ισορροπίες εκείνες που θα επέτρεπαν την επαναδιαπραγμάτευση της προπολεμικής κοινωνικής και οικονομικής σύμβασης χωρίς τη ριζική της ανατροπή. Στο ίδιο πλαίσιο άλλωστε κινήθηκε ο Keynes και σε ό,τι αφορούσε το ξεπέρασμα της κρίσης του καπιταλισμού στη διάρκεια της Μεγάλης Οικονομικής Κρίσης του Μεσοπολέμου, κατά την οποία προέκρινε και πέτυχε την εισαγωγή του κρατικού παρεμβατισμού για τη ρύθμιση της αγοράς και την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Η αναλογία με την Ελλάδα

Σε αυτό το πλαίσιο, η χρήση της Συνθήκης των Βερσαλλιών ως ιστορικού αναλόγου της συμφωνίας την οποία κλήθηκε η Ελλάδα να υπογράψει την προηγούμενη βδομάδα δεν είναι ατυχής. Αρκεί όμως να μην περιοριστεί το ιστορικό ανάλογο σε παραλληλισμούς που αφορούν μονάχα στην άνοδο της Ακροδεξιάς ως αποτέλεσμα της ταπείνωσης ενός λαού, επιχειρήματα που ακόμη κι αν έχουν βάση, αυτή τη στιγμή ακούγονται σαν οι κραυγές ενός

ηττημένου Δαβίδ απέναντι στον Γολιάθ που έχει ήδη νικήσει. Η αναλογία ωστόσο γίνεται ενδιαφέρουσα αν αναλογιστούμε τις συνέπειες που θα έχει η υπογραφή της σύμβασης αυτής όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά στη δυναμική μέσα στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τι, για παράδειγμα, μπορεί να σημαίνει η απροκάλυπτη επιβολή ταπεινωτικών όρων σε ένα κράτος-μέλος για τους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης που αγωνίζονται με ελλείμματα και πολιτικές λιτότητας; Τι νόημα αποκτούν στο νέο πλαίσιο έννοιες όπως η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη που βρίσκονταν στον καταστατικό χάρτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Πώς ισορροπούν στο νέο πλαίσιο πολιτική, αγορές και δημοκρατία; Τι συνέπειες θα έχει, με άλλα λόγια, η διεθνοποίηση του ελληνικού προβλήματος τόσο στο επίπεδο των θεσμικών διαπραγματεύσεων όσο και στην κοινωνία των πολιτών, που εδώ και μια βδομάδα ασχολείται συνεχώς με το θέμα αυτό θεωρώντας ότι είναι η αρχή του τέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Αυτά νομίζω ότι είναι τα κρίσιμα ζητήματα αυτή τη στιγμή και χρήσιμο θα ήταν να μην τα παραβλέψουμε ανησυχώντας για τις απολύτως υπαρκτές συνέπειες της νέας συμφωνίας στην καθημερινότητα. Γιατί αν είναι αλήθεια ότι οι προβλέψεις είναι καταστροφικές, άλλο τόσο αλήθεια είναι ότι αφενός ακόμη δεν έχει εφαρμοστεί (κι έχει μεγάλη σημασία το πώς θα γίνει αυτό), αλλά κυρίως ότι πρόκειται για ένα γεγονός που ακόμη δεν έχει ολοκληρωθεί. Αυτό που επί του παρόντος μπορούμε να κάνουμε είναι να το διαχειριστούμε κατά τρόπο όσο το δυνατόν δικαιότερο κοινωνικά, τολμώντας ριζικές εσωτερικές αλλαγές, αποκατάσταση εξόφθαλμων ασυμμετριών και προστασία των πιο ευάλωτων, έχοντας ταυτόχρονα τη ματιά μας στραμμένη στις ευρύτερες αλλαγές που αναμφίβολα έχουν ξεκινήσει να συντελούνται. Μόνο τότε, όταν θα έχει ολοκληρωθεί το γεγονός, θα μπορέσουμε να κάνουμε με σχετική ασφάλεια τις αποτιμήσεις μας για το τι τελικά σήμαινε ιστορικά η ολονύχτια διαπραγμάτευση της 12^{ης} Ιουλίου.

Δημοσιευμένο στο ηλεκτρονικό περιοδικό Χρόνος, τ. 27, Ιούλιος 2015.